

Atbalsta maksājumi Latvijā Kopējās lauksaimniecības politikas reformas nosacījumos

Support Payments in Latvia within the Conditions of Common Agricultural Policy Reform

Irina Pilvere

LLU Ekonomikas fakultātes Ekonomikas katedra, e-pasts: Irina.Pilvere@llu.lv
Department of Economics, Faculty of Economics, LLU, e-mail: Irina.Pilvere@llu.lv

Abstract. The EU Common Agricultural Policy (CAP) is rapidly changing: during the 50 years of its operation it has reached initially set goals. In 2003, the Member States came to an agreement about the new CAP reform. In 2007, within the framework of this reform, additional substantial changes in the conditions of receiving Complementary National Direct Payments (CNDP) were foreseen. Therefore this research evaluates the system and amount of current support payments, as well as efficiency of support payments in agricultural farms depending on their economical size and regional aspect. During the last 7 years Latvian farmers have received support payments of 672 million LVL, of which 81% during the last 3 years. EU CAP support payments have a significant impact on the creation of farmers' income. Large-scale farms have received a substantially larger amount of support payments than small farms. However, when calculating support payment efficiency, it is much higher in large farms than in smaller ones. Large farms are considerably more efficient from many aspects: either calculating the efficiency of received support per area of land, or in value of produced production. Support payments for average-size farms exceed the net income, thus very small- and very large-scale farm dependency on support payments is slightly smaller compared to average-size farms. One of EU CAP support types is CNDP. Its weight in the total support structure is significantly increasing and in 2007 reaches 25%. CNDP conditions for Latvia are significantly changing in 2007, especially in dairy, cattle, and arable crops sectors. It is foreseen that part of CNDP or 100% decoupling from production can stimulate farmers to give up producing and still receiving support payments.

Key words: agriculture, financial support, subsidies.

Ievads

Romas Līgums, ar kuru 1957. gadā izveidoja Eiropas Ekonomikas kopienu (EEK), paredzēja regulēt lauksaimniecību divējādi (Pilvere, 2006):

- 1) izveidojot īpašus noteikumus tirdzniecībai ar lauksaimniecības produktiem;
- 2) paredzot Kopējās lauksaimniecības politikas izveidi (KLP).

Piecdesmit gadu laikā ir sasniegti sākotnējie KLP mērķi – kāpināt lauksaimniecisko ražošanu, veicinot tehnisko progresu un nodrošinot lauksaimnieciskās ražošanas racionālu attīstību. Tāpēc kopš pagājušā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem KLP ir pakļauta vairākām reformām gan lauksaimniecībā kopumā, gan atsevišķos tās sektoros. Par jaunāko KLP reformu dalībvalstis vienojās 2003. gada jūnijā, un šī reforma maina saimniecību atbalstu pašos

pamatos, jo paredz brīvību lauksaimniekiem pašiem izvēlēties ražot to, ko pieprasa tirgus (European Commission, 2006).

Atbalsta apjoma un virzienu pētījumi sevišķi aktuāli ir kļuvuši pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES).

Mazūre G. uzsver, ka lauksaimniecība ir viena no tautsaimniecības nozarēm, kurai nepieciešams īpašs valsts regulēts atbalsts, jo daudziem lauksaimniekiem un lauku uzņēmējiem trūkst savu līdzekļu, lai finansētu investīcijas un modernizētu ražošanu. Pēc iestāšanās ES, ir jāsauglabā valsts atbalsta sistēma, neskatoties uz iespējām saņemt ES finansējumu. Divkārša atbalsta sistēma veicinās lauksaimniecisko ražojumu konkurētspēju Latvijas, ES un trešo valstu tirgos, kā arī sekmēs lauku apvidu attīstību (Mazūre, 2005).

Buģina V. un Krūmiņš Ģ. norāda, ka Latvijas izvēle bija vienkāršotā maksājuma shēma, jo tā vairāk līdzinās KLP reformas vienotajam maksājumam, kas no 2005. gada 1. janvāra var tikt ieviests vecajās dalībvalstīs un līdz 2007. gada sākumam ir jāievieš jaunajās dalībvalstīs, tai skaitā Latvijā. Tomēr sarunu rezultātā ir panākta vienošanās, ka šo termiņu var pagarināt līdz 2009. gadam (Buģina, Krūmiņš, 2005).

Pilvere I. un Rukmanis A. salīdzina valsts atbalsta maksājumu un ES tiešo maksājumu mijiedarbību un sintēzi 2003. un 2004. gadā, kā rezultātā būtiski mainās atbalsta finanšu apjoms Latvijas reģionos. Atbalsta apjoms 2005. gadā lauksaimniecībai un lauku attīstībai 4.3 reizes pārsniedz 2003. gada līmeni. Pēc iestāšanās ES Latvijas reģionos izlīdzinās atbalsta apjoms uz katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes ha, bet palielinās tajos reģionos, kuros ir zema lauksaimnieciskās produkcijas ražošanas intensitāte (Pilvere, Rukmanis, 2006).

Jasjko D., Miglavs A. un Feldmans D. analizē 2003. gada KLP reformas principus un uzsver, ka pakāpeniski tie tiks ieviesti jau no 2004. gada, veidojot stabilākus politikas ietvarus lauksaimniecības attīstībai visā Eiropā. Reformas mērķis ir būtiski palielināt ienākumu atbalstu lauksaimniekiem, tomēr kopējais izmaksātais atbalsta apjoms nemainīsies, jo to nosaka dalībvalstu iestāšanās sarunās panāktās vienošanās (Jasjko u.c., 2004).

Buģina V. norāda, ka valsts ietekmē lauksaimniecisko ražošanu ar ekonomiskām metodēm un valstij vajadzētu izveidot stabilu, nemainīgu atbalsta politiku vairākiem gadiem uz priekšu, lai lauku saimniecību vadītājiem rastos drošības sajūta un tie savu darbību varētu plānot arī vairākus gadus uz priekšu (Buģina, 2006).

2007. gads Latvijas lauksaimniecībā iesākās ne tikai ar būtiskām pārmaiņām cukura sektorā, bet arī ar Eiropas Komisijas (EK) iecerēto papildu valsts tiešo maksājumu (PVTM) reformu. Šī reforma 2007. gadā ieviešama visās Eiropas Savienības dalībvalstīs (Zemkopības ministrija ..., 2007), kas arī noteica tēmas zinātnisko aktualitāti un praktisko nepieciešamību.

Tēmas nozīmības pamatojums balstās **uz hipotēzi**: atbalsta maksājumi ir nozīmīgs instruments lauku saimniecību ienākumu veidošanā.

Pētījuma mērķis izvirzītās hipotēzes pierādīšanai: novērtēt atbalsta efektivitāti dažādās lauku saimniecību grupās un Latvijas reģionos, kā arī paredzēto PVTM reformu.

Mērķa sasniegšanai tiks risināti vairāki uzdevumi:

- definēti galvenie atbalsta sistēmas attīstības periodi un izvērtēta kopējā atbalsta apjoma dinamika Latvijā;
- novērtēta pašreizējās atbalsta maksājumu sistēmas efektivitāte lauku saimniecību grupās un Latvijas reģionos;
- analizētas prognozētās izmaiņas PVTM jomā 2007. un turpmākajos gados.

Materiāli un metodes

Tēmas izpētē izmantota Lauku atbalsta dienesta (LAD) un Zemkopības ministrijas (ZM) informācija, kā arī Lauku saimniecību darba ekonomiskās analīzes dati par 2004. un 2005. gadu (SUDAT), LR normatīvie akti un citu zinātnieku pētījumi ES un valsts atbalsta jomā (Lauku atbalsta ..., 2007a, 2007b; Zemkopības ministrija ..., 2002; Zemkopības ministrija ..., 2006; Zemkopības ministrija ..., 2007; Lauku saimniecības ..., 2005; Lauku saimniecības ..., 2006; Ministru kabineta ..., 2006; Lauksaimniecības ..., 2004; Buģina, Krūmiņš, 2005; Buģina, 2006; Jasjko u.c., 2004; Mazūre, 2005).

Pētījumā pielietotas vispārējās, struktūras un dinamisko laikrindu analīzes metodes. Pētījumu rezultātu formulēšanai izmantota aprakstošās, sintēzes un loģiski konstruktīvās metodes.

Atbalsta efektivitātes aprēķiniem izmantoti SUDAT dati par (Lauku saimniecības ..., 2005; Lauku saimniecības ..., 2006):

1) lauku saimniecībām, grupējot tās pēc ekonomiskā lieluma (ELV¹) un klasificējot šādi:

- < 4 – ļoti mazas saimniecības,
- 4 līdz < 8 – mazas saimniecības,
- 8 līdz < 16 – vidēji mazas saimniecības,
- 16 līdz < 40 – vidēji lielas saimniecības,
- 40 līdz < 100 – lielas saimniecības,
- > 100 – ļoti lielas saimniecības;

¹ Saimniecību ekonomiskais lielums raksturo saimniecību potenciālu radīt pievienoto vērtību. 1 ELV (angliski: ESU – European Size Unit) ir 698 LVL (Lauku saimniecības ..., 2006).

2) reģioniem, kas nozīmē valsts teritorijas daļu ar relatīvi vienādiem dabas, augšņu un tehnoloģiskajiem apstākļiem, grupējot tos šādi:

- Pierīga-1 (Rīga, Rīgas rajons, Jūrmala),
- Pierīga-2 (Limbažu, Ogres un Tukuma rajons),
- Zemgale (Bauskas, Dobeles, Jelgavas, Jēkabpils un Aizkraukles rajons),
- Vidzeme (Valmieras, Valkas, Cēsu, Alūksnes, Gulbenes un Madonas rajons),
- Kurzeme (Talsu, Ventspils, Kuldīgas, Saldus un Liepājas rajons),
- Latgale (Balvu, Rēzeknes, Ludzas, Preiļu, Daugavpils un Krāslavas rajons).

Rezultāti un diskusija

1. Lauksaimniecības atbalsta sistēmas attīstība Latvijā

Lauksaimniecībā atbalsta sistēmas attīstībā Latvijā iezīmējas vairāki periodi.

1994.–2002. gads, kad pieejams bija vienīgi valsts atbalsts. Valsts atbalsta piešķiršanas virzienu un kopējo apjomu no 1996. gada regulēja „Lauksaimniecības likums” (Mazūre, 2005), kuru 2004. gadā nomainīja „Lauksaimniecības un lauku attīstības likums”. Šī likuma 5. pants ”Valsts un Eiropas Savienības atbalsts” nosaka, ka atbalsts tiek piešķirts, lai sekmētu lauksaimniecības un lauku attīstību, kā arī lai paaugstinātu dzīves līmeni lauku teritorijas iedzīvotājiem (Lauksaimniecības ..., 2004).

2002.–2004. gada 30. aprīlis, kad lauksaimniekiem papildus valsts atbalstam bija pieejams ES SAPARD (Speciālā pirmsiestāšanās programma lauksaimniecības un lauku attīstībai) finansējums. SAPARD Lauku attīstības programmā katrai apakšprogrammai tika paredzēti vairāki mērķi; pirmie SAPARD programmas līdzekļi atmaksāti lauku uzņēmējiem tikai sākot ar 2002. gada 15. aprīli (Zemkopības ministrija ..., 2002).

2004. gada 1. maijs līdz 2006. gada beigām. Iespējami daudzveidīgi (gan pēc būtības, gan pieejamā finansējuma apjoma) atbalsta veidi no valsts budžeta programmām un ES KLP finansētie no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda (ELVGF).

2007.–2013. gads, kam raksturīga jauna finanšu perspektīva (Pilvere, 2006), izstrādāts jauns Latvijas

lauku attīstības stratēģijas plāns 2007.–2013. gadam, kura izpildei ZM izstrādā Lauku attīstības programmu. Pilnībā tiek mainīta KLP finansēšanas kārtība, esošo ELVGF aizvietojo ar 2 atsevišķiem fondiem – Eiropas Lauksaimniecības garantiju fondu (ELGF) un Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai ELFLA, tādējādi strikti nodalot tiešo maksājumu un tirgus pasākumu finansēšanu no lauku attīstībai paredzētajām finansēm (European Commission, 2006).

Kopējais atbalsta apjoms pēdējos septiņos gados ir atspoguļots 1. tabulā.

Laika periodā no 2000. līdz 2006. gadam Latvijas lauksaimnieki ir saņēmuši 672 miljonus latu dažāda veida atbalsta maksājumos. 81% no kopējā atbalsta apjoma ir saņemts pēdējos 3 gados, tas ir, pēc iestāšanās ES. 82% no šī finansējuma ir ES finansējums.

Ievērojams bāzes pieaugums ir valsts atbalstam 2006. gadā, kas ir saistīts ar papildus 25.8 miljonu latu piešķiršanu sakarā ar sausuma radītiem zaudējumiem lopkopībā un augkopībā (Ministru kabineta ..., 2006).

Vislielākais atbalsta bāzes pieauguma temps ir 2005. gadā, kopumā veidojot divpadsmitkārtīgu pieaugumu. No ES finansējuma SAPARD programmā visstraujākais finansējuma bāzes pieaugums vērojams 2004. gadā, bet struktūrfondiem un ELVGF Garantijas daļas finansējumam – 2005. gadā.

Ķēdes pieauguma temps ir izlīdzinātāks pa gadiem gan kopējam atbalsta apjomam, gan atsevišķām tā pozīcijām, un tikai 2006. gadā ir vērojams kopējā atbalsta samazinājums. Tas nozīmē, ka ir sasniegta atbalsta apjoma pieauguma galējā robeža, kas bija saistīta ar Latvijas iestāšanos ES un turpmāk pieejamais atbalsta apjoms strauji nepalielināsies vai palielināsies minimāli.

2. Atbalsta efektivitāte

Atbalsta efektivitātes novērtēšanai tiks izmantoti vairāki rādītāji no lauku saimniecību darba ekonomiskās analīzes rezultātiem 2004. un 2005. gadā, lai salīdzinātu un novērtētu atbalsta efektivitātes iespējamās izmaiņas 2 līmeņos – saimniecībās un reģionos:

- kopējais atbalsta apjoms, rēķinot uz zemes un produkcijas vienību,
- atbalsta īpatsvars saimniecību ieņēmumos.

1. tabula / Table 1
 Izmaksātā atbalsta apjoms lauksaimniecībai un lauku attīstībai Latvijā laikā no 2000. līdz 2006. gadam, milj. LVL
 Received Support Amount for Agriculture and Rural Development in Latvia from 2000 to 2006, million LVL

Nr.p.k. / No.	Rādītāji / Indicators	Gadi / Years								Atbalsta struktūra / Support structure, %
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Kopa / Total	
1.	Valsts atbalsts / State subsidies	18.7	20.9	29.2	34.1	18.8	23.4	57.8	202.9	30
2.	Ķēdes pieauguma temps, % / Chain increment rate, %	-	112	140	117	55	124	247	x	x
3.	Bāzes pieauguma temps, % / Basis increment rate, %	100	112	156	182	101	125	309	x	x
4.	SAPARD	0	0	3.5	20.8	27.4	16.7	2.4	70.8	11
5.	Ķēdes pieauguma temps, % / Chain increment rate, %	0	0	-	594	132	61	14	x	x
6.	Bāzes pieauguma temps, % / Basis increment rate, %	0	0	100	594	783	477	69	x	x
7.	ELVGF garantiju daļas finansējums* / EAGGF Guarantee part financing*	0	0	0	0	54.1	132.8	121.1	308.0	46
8.	Bāzes pieauguma temps, % / Basis increment rate, %	0	0	0	0	100	245	224	x	x
9.	Struktūrfondi / Structural funds	0	0	0	0	10.2	46.8	30.4	87.4	13
10.	Bāzes pieauguma temps, % / Basis increment rate, %	0	0	0	0	100	459	298	x	x
11.	Citi pasākumi / Others	0	0	0	0	0	0	2.7	2.7	0
12.	Pavisam / Total	18.7	20.9	32.7	54.9	110.5	219.7	214.4	671.9	100
13.	Ķēdes pieauguma temps, % / Chain increment rate, %	-	112	156	168	201	199	96	x	x
14.	Bāzes pieauguma temps, % / Basis increment rate, %	100	112	175	294	591	1175	1147	x	x

* tiešie maksājumi, PVTM, tirgus pasākumi, Lauku attīstības plāna pasākumi / Direct Payments, Complementary National Direct Payments, Market Measures, Rural Development Plan Measures

Avots: Lauku atbalsta dienests, 2007 un autore's aprēķini

Source: Lauku atbalsta dienests, 2007 and the author's own calculations

Atbalsta efektivitāti raksturojoši rādītāji par 2004. gadu ir atspoguļoti 2. tabulā. Redzams, ka 2004. gadā 6. un 7. saimniecību grupā saņemtais visa veida atbalsta apjoms 50–67 reizes pārsniedz vismazākajā saimniecību grupā saņemto atbalstu. Salīdzinot atbalsta izmantošanas efektivitāti uz katru apsaimniekotās zemes ha, atšķirības samazinās – pārsniegums ir attiecīgi vairs tikai par 50% 6. saimniecību grupā un par 28% 7. saimniecību grupā. Saņemtais atbalsta apjoms uz katru saražotās produkcijas latu šajās saimniecībās būtiski atpaliek: par 16% 6. saimniecību grupā un par 74% 7. saimniecību grupā no mazākajā saimniecību grupā aprēķinātā rādītāja. Pirmajās piecās saimniecību grupās, tas ir, mazajās saimniecībās, šis atbalsta efektivitātes rādītājs būtiski pārsniedz vidējo līmeni visās saimniecībās. Atbalsta maksājumi ieņem būtiskāko daļu saimniecību neto ienākumos – no 69% vislielākajās saimniecībās līdz pat 100% 6. saimniecību grupā. Ņemot vērā to, ka 2005. gadā kopējie atbalsta maksājumi 2 reizes pārsniedza 2004. gada līmeni (1. tabula), tika veikti atbalsta efektivitātes rādītāju aprēķini par 2005. gadu (3. tabula).

3. tabulas aprēķini rāda straujo lauksaimniecības produkcijas vērtības pieaugumu lielajās saimniecībās, kas 346 reizes pārsniedz mazākās saimniecību grupas saražotās produkcijas vērtību. Produkcijas vērtības pieaugums lielajās saimniecībās 4 reizes pārsniedz kopējā atbalsta apjoma pieauguma tempu salīdzinājumā ar mazajās saimniecībās saņemto atbalsta apjomu. Tas atstāj būtisku ietekmi uz atbalsta efektivitātes rādītājiem – vidēji 1.5 reizes palielinās saņemtais atbalsts uz 1 ha apsaimniekotās zemes, un tas palielinās visās saimniecību grupās. Tomēr atbalsts, rēķinot uz katru saražotās produkcijas latu, vidēji palielinās minimāli – tikai par 3%. Salīdzinoši straujāk šis rādītājs palielinās pirmajās trīs saimniecību grupās un 7. saimniecību grupā. 2005. gadā 3., 4. un 5. saimniecību grupā ir vērojams atbalsta apjoma pārsniegums pār saimniecību neto ienākumiem, arī pārējās saimniecību grupās tā īpatsvars palielinās neto ienākumos un būtiski visās saimniecību grupās salīdzinājumā ar 2004. gadu. Tas ļauj secināt, ka atbalsts arvien vairāk pilda amortizatora lomu un ļauj lauku saimniecībām nosegt pieaugošās ražošanas izmaksas un apsaimniekot, kas nebūtu iespējams bez atbalsta maksājumiem.

Atbalsta izmantošanas efektivitāti raksturojošie rādītāji reģionos ir apkopoti 4. tabulā.

Salīdzinot datus pa reģioniem, 2005. gadā vislielākais atbalsta apjoma pieauguma temps absolūtos skaitļos ir Pierīgas-1 un Latgales reģionā, attiecīgi 189% un 154%. Rēķinot uz 1 ha izmantojamās zemes, 2004. gadā vislielākais atbalsts – 122 LVL uz katru ha – ir Vidzemes reģionā, bet 2005. gadā – Pierīgas-1 reģionā (224 LVL uz ha), kur ir arī vislielākais bāzes pieauguma temps (231%). Viszemākais atbalsta līmenis uz katru ha 2004. un 2005. gadā ir Kurzemē – attiecīgi 82 un 116 LVL uz ha.

Atbalsta izmantošanas efektivitāte 2005. gadā svārstās no 0.08 LVL uz 1 produkcijas latu Pierīgas-1 reģionā līdz 0.60 LVL Latgalē. Visos reģionos palielinājies saņemtā atbalsta apjoms uz katru produkcijas latu, izņemot Pierīgas-1 reģionu, kur tas ir divkārt samazinājies, kas ir izskaidrojams ar lielās un specializētās saimniecībās ražotās produkcijas vērtības straujo pieaugumu šajā reģionā.

2005. gadā visos reģionos palielinās atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos, bet 2 reģionos – Vidzemē un Latgalē – jau pārsniedz to. Vismazākā atkarība no atbalsta ir vērojama Pierīgas-1 reģionā, kur atbalsta kopējais īpatsvars gan palielinās, tomēr 2005. gadā veido 64% no saimniecību neto ienākuma.

3. PVTM analīze KLP reformas kontekstā

Latvijas lauksaimniekiem ir iespējas pretendēt uz valsts un Eiropas Savienības tiešā atbalsta maksājumiem, kas tiek ieviesti ar vienotā platības maksājuma (VPM) shēmas starpniecību.

Šīs shēmas ietvaros lauksaimnieki var pretendēt uz vienoto platības maksājumu un dažādiem PVTM. Galvenie PVTM saņemšanas nosacījumi un veidi ir šādi (Zemkopības ministrija ..., 2006):

- par laukaugu platībām, ko var saņemt par laukaugu kultūrām, ja tās tiek saglabātas uz lauka līdz nogatavošanās fāzes sākumam;
- par lopbarības platībām – par aramzemē iesētiem ilggadīgiem zālājiem, kā arī par graudaugu, pākšaugu un kukurūzas platībām, ja tās izmanto zaļbarībai un (vai) skābbarībai;
- kaušanas prēmija par liellopiem, kas vecāki par 8 mēnešiem, ja dzīvnieks ir savlaicīgi reģistrēts Valsts aģentūrā „Lauksaimniecības datu centrs” un ja tas ir kauts Pārtikas un veterinārā dienesta uzraudzībā esošā vai arī ES teritorijā atzītā kautuvē, vai arī eksportēts ārpus ES teritorijas;

2. tabula / Table 2

ES un valsts atbalsta apjoma analīze lauku saimniecībās Latvijā 2004. gadā
Analysis of the EU and State Support Amount for Farms in Latvia in the year 2004

Nr.p.k. / No.	Rādītāji / Indicators	Saimniecību ekonomiskais lielums / Economical size of farms							Vidēji saimniecībās / Average in farms
		<4	4-<8	8-<16	16-<40	40-<100	100-<250	>=250	
1.	Kopējais atbalsta apjoms, ieskaitot akcīzes nodokļa kompensāciju, LVL / Total support amount, including excise tax compensation, LVL	1755	4482	7014	16 145	44 319	88 780	117 634	6080
2.	Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	-	255	400	920	2525	5059	6703	346
3.	Izmantotā zeme, ha / Land use, ha	23.6	43.8	72.4	152.5	359.7	802.7	1233.8	60.9
4.	Lauksaimniecības produkcijas vērtība, LVL / Value of agriculture production, LVL	4572	9711	19 855	34 773	87 325	276 705	1 187 602	17 442
5.	Atbalsts uz 1 ha, LVL / Support per 1 ha, LVL	74	102	97	106	123	111	95	100
6.	Atbalsts uz 1 latu produkcijas, LVL / Support per 1 LVL of production, LVL	0.38	0.46	0.35	0.46	0.51	0.32	0.10	0.35
7.	Atbalsts % pret vidējo uz 1 latu produkcijas / Support in % against 1 LVL of products	109	131	100	131	146	91	28	100
8.	Atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos, % / Weight of support as a fraction of farm net income, %	77	71	73	78	96	100	69	79

Avots: Lauku saimniecības ..., 2005 un autora aprēķini
 Source: Lauku saimniecības ..., 2005 and the author's own calculations

3. tabula / Table 3
ES un valsts atbalsta apjoma analīze lauku saimniecībās Latvijā 2005. gadā
Analysis of the EU and State Support Amount for Farms in Latvia in the year 2005

Nr.p.k. / No.	Rādītāji / Indicators	Saimniecību ekonomiskais lielums / Economical size of farms							Vidēji saimniecībās / Average in farms
		<4	4-<8	8-<16	16-<40	40-<100	100-<250	>=250	
1.	Kopējais atbalsta apjoms, ieskaitot akcīzes nodokļa kompensāciju, LVL / Total support amount, including excise tax compensation, LVL	2924	6576	10 366	25 327	49 078	112 067	267 245	9184
2.	Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	-	225	355	866	1678	3833	9140	314
3.	Izmantotā zeme, ha / L and use, ha	24.4	42.4	79.1	146.2	366.3	798.6	1443.2	62.8
4.	Lauksaimniecības produkcijas vērtība, LVL / Value of agriculture production, LVL	6639	12 826	24 091	48 062	114 962	327 273	2 297 264	25 486
5.	Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	-	193	363	724	1732	4930	34 603	384
6.	Atbalsts uz 1 ha, LVL / Support per 1 ha, LVL	120	155	131	173	134	140	185	146
7.	Atbalsts uz 1 ha latos pret 2004. gadu, % / Support per 1 LVL of production against the value in 2004, %	162	152	135	163	109	126	195	146
8.	Atbalsts uz 1 latu produkcijas, LVL / Support per 1 LVL of production, LVL	0.44	0.51	0.43	0.53	0.43	0.34	0.12	0.36
9.	Atbalsts uz 1 latu produkcijas % pret 2004. gadu, LVL / Support in % against 1 LVL of products against the year 2004, LVL	116	111	123	115	84	106	120	103
10.	Atbalsts % pret vidējo uz 1 latu produkcijas, LVL / Support in % against 1 LVL of products, LVL	122	142	119	147	119	94	33	100
11.	Atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos, % / Weight of support as a fraction of farm net income, %	79	82	92	102	116	119	97	93
12.	Atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos pret 2004. gadu, % / Weight of support as a fraction of farm net income against the year 2004, %	103	115	126	131	121	119	141	118

Avots: Lauku saimniecības ..., 2006 un autores aprēķini

Source: Lauku saimniecības ..., 2006 and the author's own calculations

ES un valsts atbalsta apjoma analīze lauku saimniecībās Latvijas reģionos 2004. un 2005. gadā
 Analysis of the EU and State Support Amount in Rural Farms in Regions of Latvia in the years 2004 and 2005

Nr.p.k. / No.	Regions / Region	Gads / Year	Rādītāji / Indicators				Atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos / Weight of support as a fraction of farm net income, %
			Kopējais atbalsta apjoms / Total support amount, LVL	Atbalsts uz 1 ha / Support per 1 ha, LVL	Atbalsts uz 1 LVL produkcijas / Support per 1 LVL of production, LVL	Atbalsta īpatsvars saimniecību neto ienākumos / Weight of support as a fraction of farm net income, %	
1.	Pierīga- 1	2004	4957	97	0.16	43	
2.		2005	9353	224	0.08	64	
3.		2005/2004, %	189	231	50	149	
4.	Pierīga- 2	2004	6782	98	0.30	67	
5.		2005	7947	125	0.35	85	
6.		2005/2004, %	117	128	117	127	
7.	Vidzeme	2004	8120	122	0.47	89	
8.		2005	12 482	183	0.57	123	
9.		2005/2004, %	154	150	121	138	
10.	Latgale	2004	5073	113	0.46	87	
11.		2005	8246	166	0.60	141	
12.		2005/2004, %	163	147	130	162	
13.	Kurzeme	2004	4677	82	0.35	85	
14.		2005	6893	116	0.37	92	
15.		2005/2004, %	147	141	106	108	
16.	Zemgale	2004	7011	87	0.19	67	
17.		2005	9822	133	0.31	89	
18.		2005/2004, %	140	153	163	133	

Avots: Lauku saimniecības ..., 2005 un 2006 un autores aprēķini
 Source: Lauku saimniecības ..., 2005 and 2006 and the author's own calculations

- zīdītājgovs prēmiju var saņemt par gaļas šķirnes zīdītājgovīm, zīdītājgovīm, kas iegūtas krustojumā ar gaļas šķirni, piena šķirnes govīm, kas apsēklotas ar gaļas šķirnes bulli, Latvijas brūnajām un Latvijas zilajām govīm, ja tās neslauc, bet izmanto teļu zīdīšanai, kā arī par telītēm no 8 mēnešu vecuma;
- maksājumu par aitu māti var saņemt, ja ganāmpulkā ir ne mazāk par 10 aitu mātēm, kuras iesnieguma iesniegšanas brīdī ir vienu reizi atnesušās vai ir vecākas par gadu;
- maksājumu par realizēto piena tonnu var saņemt par atbilstoši noteiktajai kvotai realizēto piena tonnu, ko lauksaimnieks realizējis iepriekšējā kvotas gadā;
- maksājumu par kartupeļu cietes tonnu var saņemt, ja kartupeļu audzētājs ir noslēdzis līgumu ar cietes ražotāju par noteikta kartupeļu daudzuma piegādi un atbilstoši noslēgtajam līgumam tos piegādājis cietes ražotājam;
- maksājumu par zālāja un linu sēklām var saņemt, ja sēklas ir sertificētas Valsts augu aizsardzības dienestā un ir realizētas.

2007. gadā KLP reformas ietvaros paredzētas nopietnas izmaiņas PVTM saņemšanas nosacījumos. Ir paredzēts, ka viena daļa no finanšu aploknes tiks maksāta saistīti – par reālo lauksaimniecisko ražošanu (hektāru, dzīvnieku, tonnu), bet otra daļa tiks izmaksāta atdalīti – par saražoto iepriekšējā pārskata periodā. Lai saņemtu ar ražošanu saistīto maksājumu, lauksaimniekam saglabāsies pienākums veikt ražošanu, tāpat kā līdz šim, savukārt no ražošanas atdalīto maksājumu saņems tas pats lauksaimnieks, bet tikai balstoties uz iepriekšējo ražošanas pieredzi. Īpaši jāuzsver, ka kopējais maksājumu apjoms šīs reformas dēļ nesamazinās, mainās tikai to izmaksas modelis (Zemkopības ministrija ..., 2007).

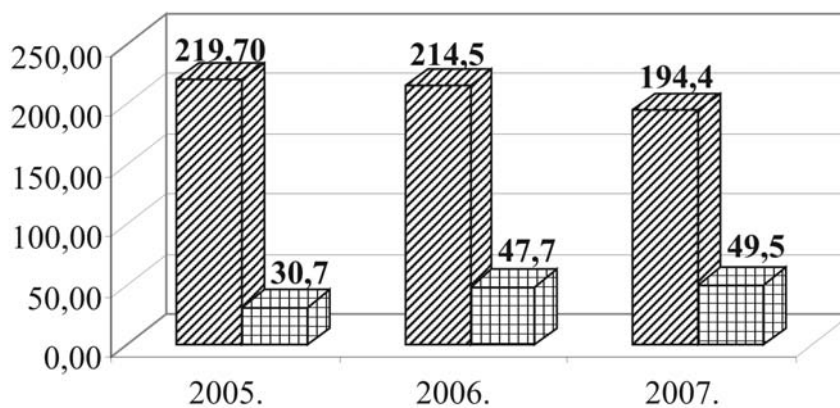
Lai noskaidrotu iespējamās PVTM reformas sekas, pētījuma ietvaros tika novērtēti:

- PVTM finanšu apjoms un tā īpatsvars kopējā atbalsta struktūrā;
- PVTM dažādo veidu atbalsta apjoms.

Pētījuma rezultāti apkopoti 1. un 2. attēlā.

No 1. attēlā atspoguļotās informācijas izriet, ka:

- 2007. gadā ir prognozējams PVTM apjoma būtisks pieaugums – par 61% salīdzinājumā ar 2005. gadā faktiski izmaksāto apjomu;

▨ Visi atbalsta maksājumi / Total support (milj./mill.LVL)

▤ Kopā PVTM/CNDP5 (milj./mill.LVL)

PVTM – Papildu valsts tiešie maksājumi

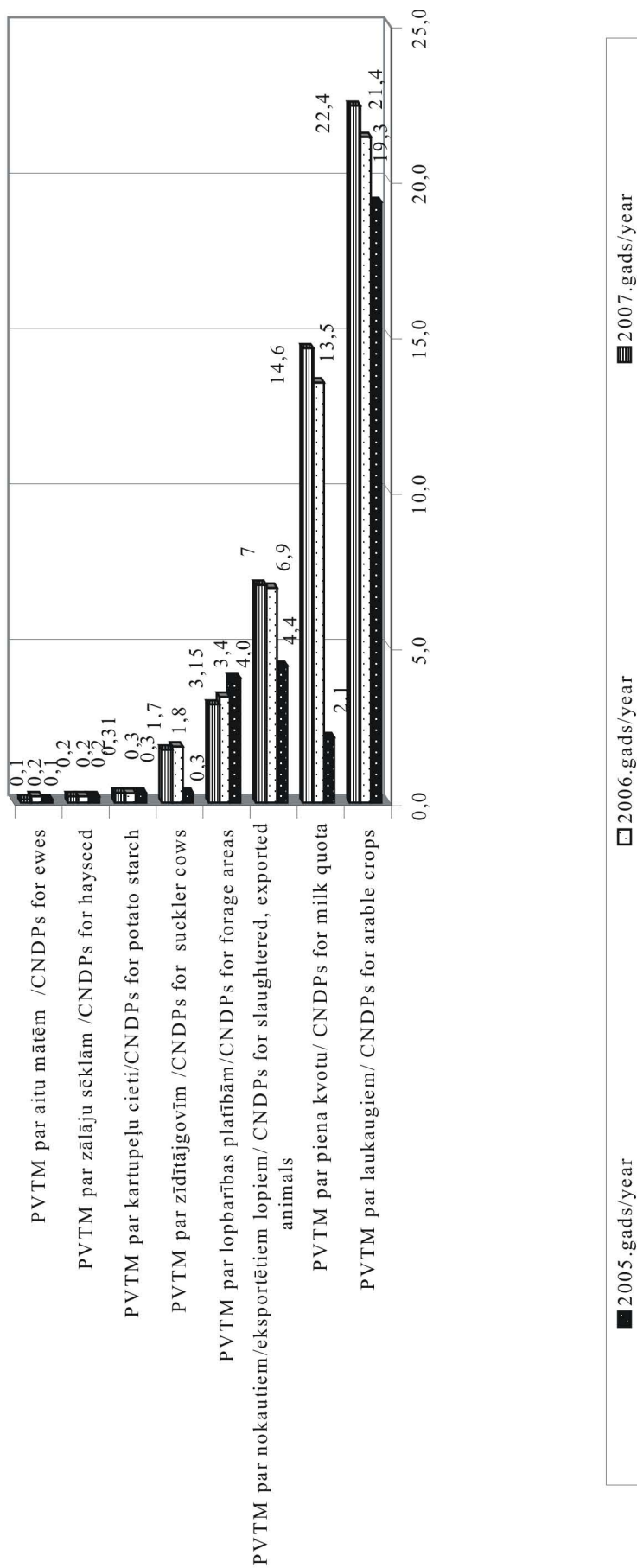
CNDPs – Complementary National Direct Payment Scheme

Avots: Lauku atbalsta ..., 2007 dati un autores aprēķini

Source: Lauku atbalsta ..., 2007 and the author's own calculations

1. att. Kopējā atbalsta apjoma un PVTM salīdzinājums Latvijā laika periodā no 2005. līdz 2007. gadam, milj. LVL.

Fig. 1. Comparison of total support amount and CNDP in Latvia from 2005 till 2007, million LVL.

Avots: Lauku atbalsta ..., 2007 dati un autores aprēķini
 Source: Lauku atbalsta ..., 2007 and the author's own calculations

2. att. PVTM veidu salīdzinājums laika periodā no 2005. līdz 2007. gadam, milj. LVL.
 Fig. 2. Comparison of CNDP types for the period of 2005-2007, million LVL.

5. tabula / Table 5

**VPM un galveno PVTM veidu atbalsta likmes, EUR
SAPS and main CNDP support rates, EUR**

Atbalsta veids / Support	Gadi / Years			2007. gadam / for the year 2007 (projekts / project)	
	2004	2005	2006	saistīts ar ražošanu / coupled to production	atdalīts / decoupled
VPM*, par ha / SAPS*, per ha	20.66	26.44	32.83	37.00	x
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	128	159	179	x
PVTM / CNDP:					
Laukaugi, par ha / Arable crops, per ha	65.96	68.10	69.54	39.00	33.00
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	103	105	59	50
Lopbarības platības, par ha / Forage areas, per ha	17.90	15.60	12.75	10.00	x
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	87	82	56	x
Piena kvotas maksājums, par t / Milk quota payments, per t	x	16.50	28.83	x	33.00
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	x	100	175	x	200
Nokauti vai eksportēti lopi, par gb. / Slaughtered or exported animals, per animal	80.00	80.00	80.00	31.00	50.00
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	100	100	39	63
Zīdītājgovis, par gb. / Suckler cows, per animal	138.57	134.45	129.88	130.00	x
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	97	94	94	x
Aitu mātes, maksājums par gb. / Ewes premium, per animal	13.22	12.60	11.91	10.00	x
Bāzes pieaugums, % / Basis increment rate, %	100	95	90	76	x

* – Vienotais platības maksājums / Single Area Payment Scheme

Avots: Zemkopības ministrija ..., 2006; Lauku atbalsta ..., 2007 dati un autores aprēķini

Source: Zemkopības ministrija ..., 2006; Lauku atbalsta ..., 2007 and the author's own calculations

- palielinās PVTM īpatsvars kopējā atbalsta maksājumu struktūrā līdz 25% 2007. gadā salīdzinājumā ar 14% un 22% 2005. un 2006. gadā, kas norāda uz šo maksājumu nozīmību lauksaimnieku ienākumos.
2. attēla dati liecina, ka:
- PVTM veidu finanšu ietilpība ir atšķirīga. 95% finansējuma veido četru PVTM veidu atbalsta maksājumi: par laukaugiem – 49% no visa finansējuma trīs gadu periodā, par piena kvotām – 24%, par kautiem vai eksportētiem liellopiem – 14%, par lopbarības kultūrām – 8%;
  - analizējamā periodā paredzētais finanšu apjoms palielinājies visiem PVTM veidiem, izņemot lopbarības kultūras un maksājumus par aitū mātēm.
- PVTM likmes par attiecīgo platību vai lopu ir dotas 5. tabulā. Salīdzinot apkopotos datus, var secināt, ka VPM, kuru neskar jauni nosacījumi 2007. gadā, likmes turpina būtiski palielināties – par 79% salīdzinājumā ar 2004. gadu. Turpretī PVTM likmes nepalielinās vai palielinās minimāli tikai laukaugiem. Turklāt jāņem vērā, ka 2005.–2006. gadā lauksaimnieki nav saņēmuši paredzēto atbalsta likmi par katru atbalstam deklarēto platību, bet gan samazinātu attiecīgi par 15 un 20% sakarā ar to, ka ir bijis references platības pārsniegums. Salīdzinot iespējamās PVTM likmes prognozēto jauno nosacījumu rezultātā 2007. gadā, var secināt, ka no ražošanas šī likme tiek atdalīta:
- pilnībā – piena kvotas maksājumam;
  - ~50% apmērā – laukaugu maksājumam;
  - 63% apmērā – liellopu kaušanas/eksportēšanas maksājumam.
- Tas nozīmē, ka tieši iepriekš nosauktajās nozarēs reformas ietekme būs visievērojamākā, jo atbalsta maksājums minimāli vai nemaz būs atkarīgs no ražotā produkcijas apjoma. Tādējādi var prognozēt, ka:
- iespējams, daudzi lauksaimnieki izvēlēsies pārtraukt ražošanu un saņemt maksājumus;
  - varētu palielināties šādu maksājumu un atbalsta saņēmēju īpatsvars kopējā atbalsta maksājumu un saņēmēju struktūrā.

Secinājumi

1. Lauksaimniecības nozares regulēšanā Latvijā būtiska nozīme ir dažāda veida atbalsta maksājumiem, kuri pēdējo septiņu gadu laikā ir palielinājušies ~ 2 reizes.

Priekšlikumi

1. Zemkopības ministrijai, izstrādājot un realizējot 2003. gada KLP reformu turpmāk, savlaicīgi apspriest jaunus nosacījumus ar

lauksaimniekiem, lai tie spētu sagatavoties pārmaiņām.

2. Izvēloties KLP reformas modeli Latvijā, sabalansēt un izlīdzināt atbalsta apjomu efektivitāti ne tikai dažādās saimniecību grupās – mazajās, vidējās un lielajās –, bet arī Latvijas reģionos.

Literatūra

1. Buģina, V., Krūmiņš, Ģ. (2005) Eiropas Savienības tiešie maksājumi Latvijas lauksaimniekiem. *Proceedings of the International Scientific Conference „Economic Science for Rural Development – 2005” – Rural development in the expanded Europe at the beginning of the 21st century*, No. 8, 72.–84. lpp.
2. Buģina, V. (2006) Lauku saimniecību attīstības iespējas Latvijā nacionālā atbalsta apstākļos. *Proceedings of the International Scientific Conference „Economic Science for Rural Development” – Finance and Credit Diversification*, No. 11, 67.–85. lpp.
3. *European Commission (EC), Simplification of the Common Agricultural Policy*. (2006) Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 15 pp.
4. Jasjko, D., Miglavs, A., Feldmans, D. (2004) The Structural Changes in Latvian Agricultural Sector after Application of CAP reform. *Proceedings of the International Scientific Conference „Economic Science for Rural Development” – Possibilities for rural development in the enlarged Europe*, No. 5, 25.–34. lpp.
5. Lauksaimniecības un lauku attīstības likums („LV”, 64 (3012), 23.04.2004., spēkā ar 24.04.2004.): <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=87480> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.
6. Lauku atbalsta dienests (LAD). (2007a) : <http://www.lad.gov.lv/index.php?d=1124> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.
7. Lauku atbalsta dienests (LAD). (2007b) : <http://www.lad.gov.lv/index.php?d=1097> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.
8. *Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti 2004*. (SUDAT) (2005) Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 207 lpp.
9. *Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti 2005*. (SUDAT) (2006) Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 201 lpp.
10. Mazūre, G. (2005) Implementation of State Support Policy for the Development of Agriculture. *Proceedings of the International Scientific Conference „Economic Science for Rural Development – 2005” – Rural development in the expanded Europe at the beginning of the 21st century*, No. 9, 61–69 pp.
11. Ministru kabineta (MK) noteikumi Nr. 967: Grozījumi Ministru kabineta 2006. gada 3. janvāra noteikumos Nr. 21 “Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2006. gadā un tā piešķiršanas kārtību”, Rīgā 2006. gada 21. novembrī, „Latvijas Vēstnesis”, 192 (3560), 01.12.2006., 60 lpp.
12. Pilvere, I. (2006) Vadība Eiropas Savienībā. Vadīšanas pamati. Mācību grāmata profesionālo studiju studentiem un maģistrantiem un lauku uzņēmēju kvalifikācijas paaugstināšanai, Malnava, 131.–147. lpp.
13. Pilvere, I., Rukmanis, A. (2006) Experience and Provisional Impact of Direct Support Payments in Latvia. *Proceedings of the International Scientific Conference „Economic Science for Rural Development” – Finance and Credit Diversification*, No. 11, 12.-19. lpp.
14. Zemkopības ministrija: Diskutē ar lauksaimniekiem par īpašajiem noteikumiem papildus valsts tiešo maksājumu reformā. (2007) : <http://www.zm.gov.lv/index.php?sadala=206&id=4262> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.
15. Zemkopības ministrija: Latvijas SAPARD programmas ikgadējais ziņojums, Rīga. (2002) : <http://www.zm.gov.lv/index.php?sadala=504&id=369547> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.
16. Zemkopības ministrija: Valsts un Eiropas Savienības tiešie maksājumi Latvijas lauksaimniekiem 2006. gadā. (2006) : <http://www.zm.gov.lv/index.php?sadala=341&id=2780> – Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā.